

5. Грінівецька Н. Особливості модернізації та функціонування державної служби у зарубіжних країнах [досвід Франції] / Н. Грінівецька // Державна служба як соціальний інститут : проблеми концептуального аналізу. – К. : УАДУ при Президентові України, 1999. – С. 22-24.
6. Управління суспільним розвитком : словник-довідник / за заг. ред. А.М. Михненка, В.Д. Бакуменка. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 248 с.
7. Action Theory and the Human Condition / Talcott Parsons, ed. London : Tavistock Publications, 1978.
8. Geert Hofstede, Gert Jan Hofstede, (1983), Allemaal andersdenkenden : omgaan met cultuurverschillen, 320 p.

REFERENCES

1. Kovbasyuk, Yu.V. et al. (2011), *Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya : u 8 t. – T. 1 : Teoriya derzhavnoho upravlinnya* [Encyclopedia of state administration : in 8 vol. – Vol. 1 : Theory of state administration], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.
2. Kant, E. (1994), *Kritika chistoho razuma* [Clear mind critic], Translated by Losskiy, N., Moscow, Russia.
3. Omelchenko, N. (2013), “Values of united Europe”, *GO «Laboratoriya zakonodavchykh initsiativ»*, available at : http://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf.
4. Prokopenko, L. (2009), “Development perspectives of Ukraine and EU collaboration in the context of West state”, *Aktualni problemy evropeyskoyi ta evroatlantychnoyi intehratsiyi Ukrayiny : materialy 6-yi region. nauk.-prakt. konf.* [Actual problems of European and Euro-Atlantic Ukrainian integration : materials of 6-th reg. scien.-prac. conferencion], May 14, 2009, Dnepropetrovsk regional institute of state administration of the National academy of state administration at President of Ukraine, Dnepropetrovsk, pp. 29-31.
5. Hrinivetska, N. (1999), “Features of modernization and functioning of state service in foreign countries [France experience]”, *Derzhavna sluzhba yak sotsialnyi institut : problemy kontseptualnoho analizu*, Ukrainian Academy of state administration is at President of Ukraine, Kyiv, pp. 22-24.
6. Mikhnenko, A.M. and Bakumenko, V.D. (2006), *Upravlinnya suspilnym rozvytkom : slovnik-dovidnyk* [The social development administration : dictionary reference], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.
7. Action Theory and the Human Condition / Talcott Parsons, ed. London : Tavistock Publications, 1978.
8. Geert Hofstede, Gert Jan Hofstede, (1983), Allemaal andersdenkenden : omgaan met cultuurverschillen, 320 p.

УДК 340.15 (477) «16»: 352

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПОВІТОВИХ ШЛЯХЕТСЬКИХ СЕЙМИКІВ ЯК СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Цушко С.Є., аспірант

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, Україна
cushk.svetlana@gmail.com*

Стаття присвячена дослідженню участі шляхти Великого князівства Литовського та Речі Посполитої в діяльності місцевих представницьких органів влади – повітових сеймиків. Автором здійснено аналіз причин активізації діяльності шляхти як провідної політичної сили Великого князівства Литовського та Речі Посполитої у другій половині XVI – першій половині XVII ст. А також доведено, що православна шляхта брала участь у політичному житті держави.

Ключові слова: Велике князівство Литовське, Річ Посполита, шляхта, повітовий сеймик, представництво повітів і воеводств, представництво сеймове.

ОРГАНИЗАЦИЯ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА УКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ УЕЗДНЫХ ШЛЯХЕТСКИХ СЕЙМИКОВ КАК СОСЛОВНО-ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ ВЛАСТИ

Цушко С.Е.

*Национальный университет «Одесская юридическая академия», ул. Фонтанская дорога, 23, г. Одесса, Украина
cushk.svetlana@gmail.com*

Статья посвящена исследованию участия шляхты Великого княжества Литовского и Речи Посполитой в деятельности местных представительных органов власти – уездных сеймиков. Автором осуществлен анализ причин активизации деятельности шляхты, как ведущей политической силы Великого княжества Литовского и Речи Посполитой во второй половине XVI – первой половине XVII в. А также доказано, что православная шляхта принимала участие в политической жизни государства.

Ключевые слова: Великое княжество Литовское, Речь Посполитая, шляхта, уездный сеймик, представительство уездов и воеводств, представительство сеймовое.

ORGANIZATION AND ACTIVITIES OF COUNTRY GENTRY SEJMIK ON UKRAINIAN LAND AS A CLASS-REPRESENTATIVE BODIES

Tsushko S.E.

*National university «Odesa law academy», str. Fontanskaya road, 23, Odessa, Ukraine
cushk.svetlana@gmail.com*

Today it's necessary to state that existing system in Ukraine of local self-administration isn't enough effectively carries out its main purpose which is given by Constitution – providing in civil right to independently solve the questions of local importance. In the same time, it's useful to say that the objective processes in Ukrainian development will determine the future acceleration in urbanization. It causes the increasing the local population number, widening in the city's borders, providing the population by correspond infrastructure and social services. One sides, it needs the powers widening in representative and execution agencies of local self-administration. Other sides– it needs the implementation of effective mechanism of control in economic and effective using of local resources from the party of territorial communities members. The essential improvement is needed by the system of territorial organization of power which reformation must be directed to the increasing in efficiency of social development management in special dimension.

In the context of this article, the period is limited in second half XVI – first half XVII was chosen by the author. This period war rich of politic actions which value is proved by the contribution in the treasury of the historical representation experience, which carried nobility Ukrainian, Lithuanian and Polish territory during its struggle for economic and political rights in the Grand Duchy of Lithuania and Polish- Lithuanian Commonwealth. In this period the most important problems of local, whole state and international level were given to the discussion in wide nobility circle and the participation in the activity of great sejm was provided by the possibility to take part in state administration and solving of the most important state deals.

The appealing to the great historical heritage, the researching in experience of local self-regulation agencies activity will encourage to the possibility of solving the contradictions in development institute of self-administrating in Ukrainian modern conditions.

The article gave the attention to the research of nobility Grand Duchy of Lithuania and Polish- Lithuanian Commonwealth in the activity of local representative's power agencies – district sejms. The author carried out the analyse in reasons of nobility activity as the important politic power Grand Duchy of Lithuania and Polish- Lithuanian Commonwealth in second half XVI – first half XVII and also proved the participation of orthodox nobility in politic state life.

Key words: Grand Duchy of Lithuania, Polish-Lithuanian Commonwealth, nobility, district sejm, representative of counties and provinces, representative of the sejm.

Представницьким органам відводиться значне місце в інституційній структурі органів державного управління на українських землях у складі Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ) та Речі Посполитої (далі – РП). Безпосередній інтерес викликає вивчення діяльності місцевих органів самоврядування – шляхетських повітових сеймиків ВКЛ та РП, на засіданнях яких шляхта не тільки розглядала внутрішні проблеми повітів, але й отримувала можливість впливати на загальнополітичні процеси всієї держави за допомогою делегування своїх представників у вальні сейми – вищі органи представницької влади об'єднаної литовсько-польської держави.

Добре відомо, що місцеве самоврядування є могутнім потенціалом державотворення. Саме цей інститут відіграє значну роль у поєднанні в єдине ціле інтересів держави, суспільства та особистості, сприяє гармонізації прав і свобод людини та громадянина з інтересами держави та суспільства. Функціонування місцевого самоврядування має бути спрямовано на створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання

мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Отже, враховуючи наведене, доцільно, на наш погляд, розглянути критеріальні характеристики місцевого самоврядування в якості аксіологічних чинників формування національної моделі місцевого самоврядування в Україні.

Насамперед слід звернути увагу на історичний критерій у розвитку місцевого самоврядування на українських теренах. Досвід організації та функціонування органів міського самоврядування являє собою безперечний інтерес з погляду пізнання історії державно-правових інститутів.

На нашу думку, звернення до великої історичної спадщини, вивчення досвіду діяльності органів місцевого самоврядування в минулому сприятиме можливості розв'язувати суперечності розвитку інституту самоврядування в Україні в сучасних умовах.

Одними з перших питання формування та діяльності місцевих представницьких інститутів на польсько-литовських територіях XVI – XVII ст. почали розглядати вчені Російської імперії середини XIX – початку XX ст. Серед праць за вказаною тематикою можна назвати дослідження М. Любавського, В. Лаппо, Ф. Леонтовича, Н. Максимейко тощо.

Досить вагомий внесок у продовження цих наукових розвідок здійснювали вчені XX ст. Найбільш цінний внесок у польську історіографію діяльності місцевих представницьких органів влади на території старої Польщі та ВКЛ здійснили Ю. Бардах, А. Закшевський, В. Крейгзесен, С. Плаза, А. Рахуба тощо. У білоруській історичній науці також можна виділити дослідників, які піднімали у своїх наукових працях питання участі шляхти в роботі повітових сеймиків: це М. Довнар-Запольський, П. Лойко, А. Радоман, В. Подолинський тощо. Щодо виявлення особливостей функціонування сеймиків деяких українських повітів і воєводств особливий інтерес представляють відносно недавні дослідження українських вчених О. Винниченка, П. Кулаковського, М. Крикуна, В. Єрмолаєва [1] тощо.

Загалом роботи вищезгаданих авторів з різним ступенем деталізації відтворюють історію становлення та функціонування литовсько-польських сеймиків, приділяючи при цьому увагу окремо взятим періодам і територіям, що, у кінцевому підсумку, надає фрагментарний характер історіографії місцевих представницьких органів влади ВКЛ та РП. Таким чином, свою актуальність зберігає проблема сукупного дослідження діяльності місцевих представницьких інституцій обох держав до і після Люблінської унії 1569 р.

Ця стаття присвячена вивченню особливостей організації діяльності місцевих представницьких органів – шляхетських сеймиків на території українських земель Великого князівства Литовського та Речі Посполитої зазначеного періоду.

Для політично активної частини населення ВКЛ – шляхетського стану – діяльність представницьких органів старої Польщі протягом XV-XVI ст. служила наочним прикладом для наслідування. Як і в інших слов'янських державах, у Польській Короні в питомий період збиралися загальнонародні віча для вирішення проблем окремих територій. Згодом вічові збори змінилися повітовими сеймиками, організація яких була викликана необхідністю не тільки обговорення проблем на місцевому рівні, але й у цілях делегування послів на вальні сейми.

Щодо участі в сеймах представників від польських провінцій, то перший такий факт участі був зафіксований у 1404 р. у Корчині в період царювання короля Владислава II Ягелли [2, с. 31]. Найраніше на українських землях сеймикувати почали в Галичині, ще від кінця XIV ст. На Волині перші повідомлення про зібрання повітової аристократії для вирішення нагальних проблем місцевого життя датуються першою третьою XV ст., проте регулярно почали скликатися волинські сеймики вже після їхнього узаконення жалуваною грамотою Зигмунта II Августа 1565 року.

З уведенням практики обрання земських послів вальні сейми Польської Корони перетворилися в двопалатні органи, у засіданнях яких під управлінням короля брали участь два «стани» – пани радні (*kolo senatorskie*) і земські послы (*kolo poselskie*). З цього ж часу почало практикуватися скликання повітових та генеральних (воєводських) сеймиків (*seymiki powiatowe i generalne*). На повітових сеймиках з кіл родовитої шляхти обиралися земські послы, які прямували на сеймики воєводств, де спільно з радними панами відбувалося остаточне ознайомлення учасників майбутнього вального сейму з порядком справ на ньому [3, с. 127]. На засіданнях цих сеймиків шляхта не тільки обирала

земських послів, але й обговорювала питання, що підлягали вирішенню на майбутньому вальному сеймі. Перелік цих питань шляхта отримувала у вигляді так званих «господарських пропозицій» у листах, якими польський король скликав шляхту на предсеймові сеймики. Після обговорення пропозицій та вибору депутатів учасники повітових сеймиків складали інструкції для земських послів, відповідно до яких ті повинні були діяти, представляючи на вальному сеймі інтереси своїх виборців.

У свою чергу, щодо історії становлення представницьких інститутів на землях ВКЛ можна зазначити, що до другої половини XV ст. кожній з автономних територій Великого князівства були властиві свої вікові порядки та місцеве право, на зміну яким згодом прийшли статuti ВКЛ XVI ст. і законодавство Речі Посполитої XVII-XVIII ст. Не стали в цьому сенсі винятком українські землі, про вікові збори яких згадується в документальних джерелах Сіверської, Київської та Волинської земель. Так, наприклад, згадка про вікові збори Сіверщини зустрічається, наприклад, у 1388 р. у присяжному листі литовського удільного князя Дмитра Корибута на вірність королю Владиславу Ягелло, коли присягу давали не тільки князь та його «добра рада», але й усі бояри, «земляни», які брали участь у вічевому зборі [4, с. 10]. У XV ст. на Волині та інших українських землях місцеві землевласники з різних адміністративних питань збиралися на з'їзди – сойми (сейми), згадка про яких, зокрема, є в документах XV ст. [5, с. 318–319].

Початковий склад такого роду місцевих сеймів ВКЛ був різномірним. Головне місце на них відводилося єпископам, воєводам, старостам та іншим великим землевласникам, а також князям, панам і шляхті. Коло другорядних учасників місцевих сеймів складалося з представників інших вільних категорій місцевого населення. У сукупності всі особи, які брали участь у засіданнях місцевого сейму, іменувалися «поспольством» [6, с. 36].

У документальних джерелах Волині та інших українських земель, що входили до складу ВКЛ, збори місцевого сейму відбувалися у складі панів радних (засідали на двох «лавицях» старших і менших панів) і власне «поспольства», також розділеного на дві частини – «мужів старих» і «мужів менших» (молодших). У «старше» коло входили місцеві урядники та землевласники-шляхтичі, у «молодше» – особи шляхетного походження, міщани тощо. Таким чином, для складу обласних сеймів ВКЛ спочатку визначальним був не становий принцип, а вічовий, коли почесне місце на зборах сейму відводилося «старшим» мужам, а «менші» шанобливо прислуховувалися до порад досвідчених учасників [7, с. 245; 8, с. 69].

Заміна вічового принципу становим здійснювалася на місцевих сеймах ВКЛ поступово. Першим такий перехід від вічового до шляхетського зборів здійснився в Підляшші, близьке сусідство якого з Польщею сприяло перейняттю польських традицій «сеймованія». На початку XVI ст. цей процес став характерним і для Волині, на місцеві сейми якої в цей період збиралися вже тільки вихідці з благородного стану. У другій половині XVI ст. на зміну вічових зібрань ВКЛ остаточно приходять шляхетські сеймики, на засідання яких інші (неблагородні) представники обласного населення не допускалися.

Прийнято вважати, що формальний початок діяльності місцевих сеймиків ВКЛ було покладено тоді, коли «сеймові стани» в 1565 р. звернулися з клопотанням до волозького князя про заснування в областях ВКЛ повітових сеймиків «для лепшого и вечистого всякого порядку, кшталтом с Коруны Польскої» [9, с. 170].

Відповідним кроком на прохання сеймових станів стала постанова Віленського сейму 1565 р. про те, що «приводячи у большому порядку Речь Посполитую, што быхмо на выбиранье пословъ соймомъ вальнымъ и инымъ потребамъ земскимъ належачыхъ, дозволили и допустили в поветехъ (...) соймы малые ку збиранью всихъ обывателей в кождомъ повете мевати и на тые соймы поветовые всимъ паномъ радамъ нашимъ, князем, паномъ врядникомъ земскимъ и дворнымъ, и всимъ станомъ народу шляхетского и стану рыцьерского, где хто в котором повете оселость маеть, на часы черезъ листы наши назначонные зьеждчатися, прикладомъ и порядкомъ яко на такихъ соймехъ поветовыхъ справа, поступокъ и обычай заховыванъ есть в паньстве нашомъ Коруны Полское» [10, с. 155-156].

Таким чином, Віленським земським привілеєм 1565 р., Статутом ВКЛ 1566 р., а також низкою інших документів були регламентовані загальні засади організації сеймиків на литовсько-руських землях. Водночас існували і певні відмінності їхнього проведення. Так, відповідно до Статуту, скликання повітових сеймиків здійснювалося за чотири тижні до початку вального сейму [11, с. 279]. Згідно з постановою Городельського сейму 1567 р., запрошення на вальний сейм доставлялися в місцеві міські

суди за два тижні до скликання повітових сеймиків. Відповідно до згаданої «ухвали» Городельського сейму участь у сеймиках була обов'язковою, а осіб, які не з'явилися на засідання, належало штрафувати [9, с. 450-451].

Процедура офіційного оповіщення шляхти та її зборів на сеймики вимагала певного часу. Крім того, вона передбачала присутність на засіданні представника короля, який мав доповісти шляхті про стан справ у державі. Простіше було дотриматися її у центральних і близьких від центра воєводствах. Значно складніше цього було досягти для Волинського, Брацлавського і особливо віддаленого та великого за розмірами Київського воєводств. Київська шляхта неодноразово скаржилася на те, що оповіщення про сейм доходить невчасно, так само, як не доїжджає до них і офіційний представник короля [12, с. 105].

З другої половини XVI ст. система представницьких органів ВКЛ стала ще більш схожою на польську. Внаслідок адміністративної реформи, проведеної напередодні Люблінської унії, і розділення земель на воєводства та повіти, до складу Речі Посполитої українські землі увійшли вже у вигляді 8 воєводств: Руського (Галичини), Белзького, Подільського, Волинського, Підляшського, Берестейського, Брацлавського, Київського. Пізніше до них приєдналося Чернігівське воєводство, сформоване у 1635 р. [11, с. 134]. З об'єднанням двох держав почав функціонувати загальний вальний сейм Речі Посполитої, на якому представники магнатерії та шляхти польсько-литовських земель спільно вирішували державні проблеми.

Від місцевих сеймиків шляхта Речі Посполитої посилала своїх депутатів на вальний сейм. Однак необхідно відзначити, що спочатку сеймики ВКЛ істотно відрізнялися від польських сеймиків: якщо на засіданнях польських сеймиків переважала місцева шляхта, то на сеймиках литовських і «русських» земель Великого князівства Литовського шляхті відводилася пасивна роль, а прийняття рішень залишалося за місцевими воєводами, каштелянами, старостами тощо. По суті, до Люблінської унії 1569 р. існування сеймиків у ВКЛ часто зводилося лише до їх згадування на папері, у сеймових актах та господарських «пропозиціях». Де-факто шляхетські сеймики у ВКЛ не збиралися, про що, зокрема, повідав на Люблінському сеймі 1569 р. маршалок посольський: «<...> тамъ вовсе не было сеймиковъ со времени Парчевскаго сейма. Сеймики тамъ отбываются иначе <...> Тамъ приѣзжаютъ на сеймикъ только воевода, староста да хорунжий; напишуть, что имъ вздумается, и пошлютъ къ землянину на домъ, чтобы подписалъ. Если онъ не подпишетъ, то они отдаютъ его палками <...>» [13, с. 290].

Після Люблінської унії шляхетському стану ВКЛ відкрилася можливість активної участі в повітових сеймиках і вальних сеймах Речі Посполитої. Згодом третій Статут ВКЛ 1588 р. визначив різновиди повітових сеймиків, уточнив їх склад, час і місце скликання, компетенцію і тривалість сеймових зборів. Ієрархія повітових радників була визначена шостою статтею III розділу Статуту ВКЛ 1588 р.: «місце і порядок засідання, подача голосів на з'їздах і сеймиках такий порядок має: воевода, каштелян. А де каштеляна немає, маршалок того повіту, підкоморій, хорунжий, суддя, підсудок, військовий, стольник, підстолій, писар земський, потім – врядники городські, пани і інша шляхта» [14, с. 87].

Слід зазначити, що релігійна приналежність шляхти повіту також відігравала важливу роль у формуванні місцевих сеймиків. Особливо яскраво це можна побачити на прикладі Волинського воєводства.

Так, на погляд українського вченого П. Кулаковського, під час правління Владислава IV завершився процес емансипації волинської шляхти. Волинське воєводство складалося з трьох повітів: Луцького, Кременецького і Володимирського, кожен з яких делегував до загального воєводського представництва по два послы. Як зазначає П. Кулаковський, ще з 1576 р., задовольняючи неодноразове прохання волинської шляхти, краківський сейм схвалив рішення, згідно з яким передсеймовий сеймик у волинському воєводстві відбувся тільки один – у Луцьку. Таким чином, волинське представництво у посольській ізбі складало шість осіб. За даними вченого, представництво у посольській ізбі за релігійною належністю виглядало так: православні та католики – майже по 40%, протестанти – майже 18%, а уніати не дотягували навіть до 2% [15, с. 247].

Максимальне представництво православних припадає на 1630-ті роки, але, як правило, у кожному представництві на сеймі знаходилося хоча б два православних. Так, наприклад, серед православних участь у сеймах брали у 1632 р. Єжи Пузина – волинський ловчий та Матіаш Іваницький, у 1633 р. – Григорій Четвертинський, Семен Гулевич – луцький земський писар тощо. Від католиків – від однієї до чотирьох осіб, а від уніатів – по одній особі [16, с. 248, 256].

З викладеного видно, що шляхетська спільнота Волині не надавала особливого значення чисельності представників-католиків на сеймах. Майже постійне обрання більшості послів з числа православних і протестантів давало можливість задекларувати їх вимоги на сеймах.

В цілому ж представництво православних на сеймах було нечисленним. Певним поліпшенням релігійної ситуації православні завдячували королю Владиславу IV за його вплив на сенаторів та послів, але і це не завжди впливало на уніатів. Релігійне питання суттєво впливало і на утворення сеймикових угруповань та формування в їх середовищі корпоративної солідарності [16, с. 248].

Також слід звернути увагу і на той факт, що Статутом ВКЛ 1588 р. не було встановлено чіткої сеймикової ієрархії духовних осіб, а також придворних радників, державців, секретарів, дворян господарських. За рамками зазначеної ієрархії залишався і господарський легат (посол від монарха на соймик), але, тим не менш, цій особі автоматично відводилося почесне місце на засіданні. У тих випадках, коли сеймик збирався для делегування земських послів на вальний сейм, засідання починалося з зачитування легації – інструкції від канцелярії великого князя. Після оголошення легації було читання сеймових листів, потім у порядку старшинства право голосу давалося титулованим учасникам засідання – сенаторам і урядникам віри, а після них – іншим шляхтичам.

Від так званих «передсеймових» сеймиків, які мали назву «партикулярних», шляхта посилювала своїх послів з інструкціями на «головні» чи «генеральні» сеймики, тобто сеймики воєводств, де остаточно оформлявся перелік питань, що підлягають розгляду на вальному сеймі, а також визначалася позиція шляхти щодо головних проблем держави, для вирішення яких, власне, сейм і скликався королем.

Відзначимо, що в останній чверті XVI ст. в РП почали функціонувати й отримали законодавче оформлення так звані реляційні сеймики. Ці місцеві представницькі органи шляхти скликалися через 4 тижні після вального сейму, і до їх компетенції входило обговорення сеймових постанов («щоб на тих сеймиках послі, з повітів на сейм послані, повернувшись з сейму, дали про те всім обивателям кожного повіту інформацію достатню, що і на якому сеймі <...> зробили і постановили <...>») з подальшим схваленням або незгодою [14, с. 89]. У зв'язку з цією обставиною необхідність тримати звіт перед виборцями чинила істотний вплив на поведінку шляхетських депутатів на вальних сеймах.

Крім передсеймових і реляційних сеймиків скликалися також сеймики елекційні, на яких шляхта вибирала по 4 кандидати на посади в земський суд (судді, підсудка, писаря та підкоморія), після чого монарх здійснював свій остаточний вибір і призначення осіб на посади зі списку поданих кандидатур.

Зауважимо, що діяльність перерахованих вище сеймиків не була цілком юридично оформленою, незважаючи на те, що в Статуті ВКЛ 1588 р. були визначені різновиди більшості повітових сеймиків, їх склад, час і місце скликання, компетенцію і тривалість сеймових зборів [17, с. 86–87]. Потреба в цих сеймиках на місцях виникала не тільки як в інститутах державного регулювання, але й у значній мірі як в органах шляхетського самоврядування. Для місцевої шляхти сеймики були оплотом захисту її прав і одночасно інструментом донесення шляхетської політичної волі до вищого органу державної влади – вального сейму.

На українських територіях сеймові засідання проходили в найбільших містах воєводств: Київського – у Києві та Житомирі; Поділля – у Кам'янці-Подільському; Волині – у Луцьку, Володимирі та Кременці; Брацлавського – у Брацлаві й Вінниці; Белзького – у Белзі; Холмського – у Холмі; Галичині, Коломийської та Терехівської земель – у Галичі; Львівської, Перемишльської, Сяночкської земель – у Судувій Вишні; Чернігівського воєводства – у Чернігові. Всього починаючи з 1569 р. у Речі Посполитій функціонувало близько 70 сеймиків, з них 24 припадало на сеймики ВКЛ [17, с. 208]. Разом з тим слід враховувати, що до 1578 р. в українських воєводствах діяли лише передсеймові та виборні (елекційні) сеймики.

За оцінкою дослідників, у державі поряд з ослабленням центральної влади зростав вплив місцевих шляхетських представницьких органів, діяльність яких, по суті, не була повністю юридично врегульованою. При цьому збільшувалися повноваження, розширювалася компетенція сеймиків [16, с. 44]. Право шляхти на участь у роботі представницьких органів вважалася почесною працею, «яка вмінялася в заслугу і була гідною нагороди» [18, с. 526].

Таким чином, починаючи з 60-х років XVI ст. діяльність місцевих представницьких органів влади – сеймиків ВКЛ та РП – придбала офіційного статусу, ознаменувавши політичну перемогу шляхетського стану над польсько-литовською магнатерією. Періодом найбільшої активності цього представницького інституту стали друга половина XVI – перша третина XVII ст. З укладенням

Люблінської унії шляхта не тільки польських, але й литовсько-«руських» земель отримала гарантію своїх «золотих прав і вольностей» і стала головною силою на політичній арені об'єднаної держави.

Протягом останньої третини XVI – першої третини XVII ст. активна політична діяльність шляхетського стану зумовила перенесення центру ваги політичного життя з центрального, загальнодержавного, на місцевий рівень воєводств і повітів, що перетворилися на повноцінні самоврядні територіальні одиниці зі своїми адміністративними та судовими органами з високим ступенем політичного впливу на центральну владу.

Найважливіші проблеми місцевого, загальнодержавного та міжнародного рівня, рішення яких раніше було прерогативою вищих кіл польсько-литовської знаті, тепер виносилися на обговорення широкого кола шляхетської громадськості, а участь у діяльності вального сейму забезпечувала можливість шляхетським представникам не тільки виконувати накази від сеймиків, вирішуючи тим самим проблеми, що виникали на місцевому рівні, але й безпосередньо брати участь в управлінні державою та вирішенні найбільш значущих державних справ.

Отже, численне представництво шляхти в органах влади різних рівнів свідчить про те, що шляхетський стан брав найактивнішу участь у політичному житті воєводств та всієї країни. У розглянутий період шляхта бачить себе суб'єктом політичного життя, здатним впливати на державні рішення, відстоювати свої інтереси, відчувати причетність до формування позиції, яка б враховувала і регіональні, і загальнодержавні інтереси. Ці політичні здобутки шляхти знайшли своє закріплення і в джерелах права ВКЛ та РП, аналіз яких яскраво свідчить про закладення зачатків інституту представництва (як на державному, так і на місцевому рівні) у сучасному його розумінні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмолаєв В.М. З досвіду сеймового представництва у Великому князівстві Литовському й Речі Посполитій / В.М. Єрмолаєв // Проблеми теорії й історії держави і права. – 2012. – № 120. – С. 13-26.
2. Кареев Н.И. Исторический очерк Польского сейма / Н.И. Кареев. – М. : Тип. А.Н. Мамонтова и К, 1888. – 163 с.
3. Bandtkie Stężyński J.W. Historya prawa polskiego / J.W. Bandtkie Stężyński. – Warszawa : Druk. Banku Polskiego, 1850. – 728 s.
4. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Т. 1 : 1366-1506. – Lwów : Druk. Instytutu Stauropigiańskiego, 1887. – 201 s.
5. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Т. 3 : 1432-1534. – Lwów : Druk. Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1890. – 556 s.
6. Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529. Tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563. – Poznań, 1841. – 560 s.
7. Леонтович Ф.И. Веча, сеймы, сеймики в Великом княжестве Литовском / Ф.Е. Леонтович // Журнал Министерства народного просвещения. – 1910. – № 2. – С. 233-274.
8. Леонтович Ф.Е. Источники русско-литовского права. (Общий обзор. Договоры. Земские и областные привилегии) / Ф.Е. Леонтович. – Варшава : Тип. Варшавск. уч. округа, 1894. – 71 с.
9. Документы Московского архива Министерства юстиции / сост. М.В. Довнар-Запольский. – М. : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1897. – Т. 1 – 596 с.
10. Радаман А. Віленські земські привілеї 1565 г. вялікага князя Жыгімонта Аўгуста / А. Радаман // Беларускі гістарычны агляд. – 2005. – Т. 12. – № 1-2 (22-23). – С. 132-161.
11. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. – Том II : Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса : Юридична література, 2003. – 560 с.
12. Леп'явко С.Л. Політична система України доби Речі Посполитої / С.Л. Леп'явко // Політична система України : історичний досвід і виклики сучасності. – К. : Видавництво «Ніка-Центр», 2008. – С. 34-42.

13. Коялович М.О. Дневник Люблинского сейма 1569 г. : Соединение Великого княжества Литовского с Королевством Польским / М.О. Коялович. – СПб. : Печатня В. Головина, 1869. – 780 с.
14. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. – Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року : у 2 кн. – Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса : Юридична література, 2004. – 568 с.
15. Кулаковський П. Представництво Волинського воєводства на сеймах Речі Посполитої 1632-1647 рр. / П. Кулаковський // Парламентські структури уряду в системі державного керівництва Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай у XV-XVIII стагоддзях Матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі. – Мінск – Наваградак, 23-24 лістапада 2007 г.
16. Бардах Ю. История государства и права Польши / Ю. Бардах, Б. Леснодорский, М. Пиетрчак. – М. : Юрид. лит., 1980. – 559 с.
17. Zakrzewski A. Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI-XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie : sejmik trocki / A. Zakrzewski. – Warszawa, 2000. – 257 s.
18. Лаппо И.И. Великое Княжество Литовское за время от заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батория (1569-1586). Опыт исследования общественного и политического строя / И.И. Лаппо. – Санкт-Петербург : Типография И.Н. Скороходова, 1901. – Т. 1. – 780 с.

REFERENCES

1. Ermolaev, V.M. (2012), “From the experience of sejm representative in Grand Duchy of Lithuania and Polish- Lithuanian Commonwealth”, *Problemy teorii y istoriyi derzhavy i prava*, no. 120, pp. 13-26.
2. Kareev, N.I. (1888), *Istoricheskiy ocherk Polskoho seyma* [Historical sketch of Polish Sejm], Тип. А.Н. Мамонтова і К, Moscow, Russia.
3. Bandtkie Stężyński, J.W. (1850), *Historia prawa polskiego*, Druk. Banku Polskiego, Warszawa, 728 p.
4. (1887), *Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, Vol. 1 : 1366-1506, Druk. Instytutu Stauropigiańskiego, Lwów.
5. (1890), *Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, Vol. 3 : 1432-1534, Druk. Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów..
6. (1841), *Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529. Tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563*, Poznań.
7. Leontovich, F.I. (1910), “Veches, sejms, district sejms iun Grand Duchy of Lithuania ”, *Zhurnal Ministerstva narodnoho prosveshcheniya*, no. 2, pp. 233-274.
8. Leontovich, F.I. (1894), *Istochniki russko-litovskogo prava. (Obshchiy obzor. Dogovory. Zemskie i oblastnye privilehii)* [Sources of Russian-Lithuanian law (General review. Agreements.) Zemstvo and district benefits], Тип. Varshavsk. uch. okruha, Warsaw, Poland.
9. Dovnar-Zapolskiy, M.V. (1897), *Dokumenty Moskovskoho arkhiva Ministerstva yustitsii* [Documents of Ministry of Justice Moscow archive], Vol. 1, Tovarishchestvo tip. A.I. Mamontova, Moscow, Russia.
10. Radaman, A. (2005), “Free Zemsky privilege 1565 Grand Duke Sigismund August”, *Belaruski gistorychny aglyad*, Vol. 12, no. 1-2 (22-23), pp. 132-161.
11. Kivalov, S., Muzychenko, P. and Pankov, A. (2003), *Statuty Velykoho knyazivstva Litovskoho : u 3 t. – Tom II : Statut Velykoho knyazivstva Litovskoho 1566 roku* [Statute of the Grand Duchy of Lithuania : in 3 vol. - Volume II : The Statute of the Grand Duchy of Lithuania in 1566], Yurydychna literatura, Odessa, Ukraine.
12. Lepyavko, S.L. (2008), “Political system of Ukraine by the period of Polish- Lithuanian Commonwealth”, *Politychna systema Ukrayiny : istorychnyi dosvid i vyiklyky suchasnosti* [Politic system of Ukraine : historical experience and appealing of modernity], Vydavnytstvo “Nika-Tsentr”, Kyiv, Ukraine, pp. 34-42.

13. Koyalovich, M.O. (1869), *Dnevnik Lyublinskoho seyma 1569 h. : Soedinenie Velikoho knyazhestva Litovskoho s Korolevstvom Polskim* [Lublin Sejm Diary 1569 : Creation of the Grand Duchy of Lithuania and Kingdom of Poland], Pechatnya V. Holovina, Saint Petersburg, Russia.
14. Kivalov, S., Muzychenko, P. and Pankov, A. (2004), *Statuty Velykoho knyazivstva Litovskoho : u 3 t. – Tom III : Statut Velikoho knyazivstva Litovskoho 1588 roku : u 2 kn. – Kn. 2* [Statute of the Grand Duchy of Lithuania : in 3 b. - Volume III. Statute of the Grand Duchy of Lithuania in 1588, in 2 vol. - Vol. 2], Yurydychna literatura, Odesa, Ukraine.
15. Kulakovskiy, P. (2007), “Representation of Volyn province at the Sejms of the Polish-Lithuanian Commonwealth 1632-1647 biennium.”, *Parlamentskiya struktury ŷlady ŷ sisteme dzyarzhaynaga kiravannya Vyalikaga knyastva Litoŷskaga i Rechy Paspalitay u XV-XVIII stagoddzyah Materyaly mizhnarodnay navukovay kanferentsyi Minsk* [Legislative power structure in the system of government of the Grand Duchy of Lithuania and the Polish-Lithuanian Commonwealth in the XV-XVIII centuries Proceedings of the international scientific conference Minsk], November 23-24 2007, Novogradok, Byelorussia.
16. Bardakh, Yu., Lesnodorskiy, B. and Pietrchak, M. (1980), *Istoriya hosudarstva i prava Polshi* [Polish history of state and law], Yurydychna literatura, Moscow, Russia.
17. Zakrzewski, A. (2000), *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI-XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie : sejmik trocki*, Warsaw, Poland.
18. Lappo, I.I. (1901), *Velikoe Knyazhestvo Litovskoe za vremya ot zaklyucheniya Lyublinskoy unii do smerti Stefana Batoriya (1569-1586). Opyt issledovaniya obshchestvennoho i politicheskoho stroya* [Grand Duchy of Lithuania during the time of the conclusion of the Union of Lublin to the death of Stefan Batory (1569-1586). Previous studies social and political order], Vol. 1, Tipohrafiya I.N. Skorokhodova, Saint Petersburg, Russia.